

Sygn. akt I ACa 308/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 października 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Jarosław Marek Kamiński (spr.)
Sędziowie	:	SA Jadwiga Chojnowska SO del. Elżbieta Siergiej
Protokolant	:	Anna Bogusławska

po rozpoznaniu w dniu 6 października 2017 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa **C. Ż.**

przeciwko **J. Ż.**

o ustalenie

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku

z dnia 30 stycznia 2017 r. sygn. akt I C 97/16

I. oddala apelację;

II. nakazuje wypłacić ze Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Białymstoku na rzecz adw. J. Z. kwotę 2700 złotych, podwyższoną o należną stawkę podatku VAT, tytułem nieopłaconej pomocy prawnej świadczonej powódce z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.

(...)

Sygn. akt I ACa 308/17

UZASADNIENIE

Powódka C. Ż., w pozwie skierowanym przeciwko pozwanemu J. Ż., wniosła o ustalenie przysługującego jej prawa własności do lokalu przy ul. (...) w B. wraz z własnością odpowiadającej mu części ułamkowej gruntu.

Pozwany wniosł o oddalenie powództwa. Podał, iż w dniu 4 lutego 2016 r. sprzedał mieszkanie przy ul. (...) w B..

Sąd Okręgowy w Białymstoku wyrokiem z dnia 30 stycznia 2017 r. oddalił powództwo i nakazał wypłacić ze Skarbu Państwa na rzecz adwokata J. Z. kwotę 7.200 zł, powiększoną o należny podatek od towarów i usług tytułem, wynagrodzenia za nieopłaconą pomoc prawną z urzędu.

Z ustaleń tego Sądu wynika, że C. Ź. jest matką J. Ź.. Strony zamieszkiwały wspólnie w mieszkaniu w B. przy ul. (...), powódce przysługiwało lokatorskie spółdzielcze prawo do tego lokali. W 1995 r. to prawo przyznano pozwanemu, albowiem powódka zrzekła się swojej części wkładu mieszkaniowego na jego rzecz.

W listopadzie 1999 r. powódka wyjechała do Grecji w celach zarobkowych i do listopada 2010 r. pozostawała poza granicami kraju, przyjeżdżając do Polski jedynie sporadycznie. W tym czasie, pod dotychczasowym adresem zamieszkiwał początkowo pozwany i jego brat. W międzyczasie, do mieszkania wprowadziła się małżonka pozwanego. W październiku 2007 r. ustanowiono odrębną własność tego lokalu na rzecz pozwanego.

W lipcu 2013 r. powódka podjęła decyzję o powrocie na stałe do Polski. Wtedy też zaczęło dochodzić do pierwszych poważnych nieporozumień pomiędzy stronami postępowania.

W dniu 4 lutego 2016 r. pozwany przed notariuszem J. N., prowadzącym Kancelarię Notarialną w B., zawarł umowę sprzedaży odrębnej własności lokalu mieszkalnego nr (...) przy ul. (...) w B..

Dla przedmiotowego lokalu położonego przy ul. (...) w B. Sąd Rejonowy w Białymstoku IX Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą o numerze (...).

Powódka, kwestionując prawdziwość oświadczenia o przekazanie części wkładu na rzecz swojego syna, była zdania, iż nadal pozostaje właścicielem przedmiotowego mieszkania.

Sąd Okręgowy wskazał, że zgodnie z art. 189 k.p.c. powód może żądać ustalenia przez Sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny. W niniejszym postępowaniu jako interes prawny w ustaleniu przysługującego jej prawa własności powódka wskazywała na chęć odzyskania mieszkania.

W pierwszej kolejności Sąd zauważył, iż warunkiem *sina qua non* dopuszczalności powództwa o ustalenie jest istnienie po stronie powodowej interesu prawnego w ustaleniu konkretnego stosunku prawnego lub konkretnego prawa. Interes prawny stanowi przesłankę merytoryczną powództwa o ustalenie i zachodzi wówczas, gdy istnieje niepewność stanu prawnego lub prawa, przy czym niepewność ta powinna być obiektywna, tj. zachodzić według rozumianej oceny sytuacji, a nie tylko według odczucia wnioskodawcy. Przyjmuje się też powszechnie w orzecznictwie i doktrynie, iż interes prawny, w rozumieniu art. 189 k.p.c., jest to obiektywna (czyli rzeczywiście istniejąca), a nie tylko hipotetyczna (czyli w subiektywnym odczuciu strony) potrzeba prawna uzyskania wyroku odpowiedniej treści, występująca wówczas, gdy powstała sytuacja rzeczywistego naruszenia albo zagrożenia naruszenia określonej sfery prawnej. Praktycznie rzecz biorąc, interes prawny występuje wtedy, gdy sam skutek, jaki wywoła uprawomocnienie się wyroku ustalającego, zapewni powodowi ochronę jego prawnie chronionych interesów, czyli definitywnie zakończy spór istniejący lub prewencyjnie zapobiegnie powstaniu takiego sporu w przyszłości, a jednocześnie interes ten nie podlega ochronie w drodze innego środka. Zaznaczył przy tym, że interes prawny nie polega na tym, że strona może dochodzić swoich racji „w nieskończoność”, ale na tym, że zgłaszane przez niego żądanie nie może być dochodzone w inny sposób.

Dominująca linia orzecznicza postrzega proces cywilny jako oparty na założeniu, że realizacja praw na drodze sądowej powinna być celowa i możliwie prosta a w związku z tym udzielana bez mnożenia postępowania. Założenie to realizuje wymaganie wykazania interesu prawnego w wypadku żądania ustalenia istnienia (nieistnienia) stosunku prawnego lub prawa i przyjęcie zasady, że możliwość uzyskania skuteczniejszej ochrony w drodze innego powództwa podważa interes prawny w żądaniu ustalenia.

Skuteczne powołanie się na interes prawny wymaga wykazania, że oczekiwane rozstrzygnięcie wywoła takie skutki w stosunkach między stronami, w następstwie których ich sytuacja prawna zostanie określona jednoznacznie i tym

samym wyeliminowane zostanie ryzyko naruszenia w przyszłości praw powoda. Interes prawny musi być nie tylko skonkretyzowany, ale i wykazany. Interes prawny istnieje zatem wtedy, gdy sam skutek, jaki wywoła uprawomocnienie się wyroku ustalającego pozwoli powodowi na ochronę jego prawnie chronionego interesu. Oznacza to, iż wydane orzeczenie zakończy istniejący spór lub prewencyjnie zapobiegnie jego powstaniu.

Dalej podkreślił, że w przypadku, gdy dojdzie już do naruszenia prawa, w związku z którym stronie służy dalej idące roszczenie np. o świadczenie (danie, czynienie, zaniechanie lub znoszenie), wyłączona jest możliwość skutecznego wystąpienia z powództwem o ustalenie, skoro sfera podlegająca ochronie jest w takiej sytuacji szersza, a rozstrzygnięcie o różnicy zdań w stanowiskach stron nabiera charakteru przesłankowego. W takich sytuacjach brak jest bowiem interesu prawnego, gdyż ustalenie jest tylko przesłanką do uwzględnienia roszczenia o świadczenie. Taką pełniejszą ochronę właściciel nieruchomości, który kwestionuje ważności czynności prowadzącej do przeniesienia własności, może uzyskać w drodze powództwa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym (art. 10 u.k.w.h.), które jest powództwem służącym zaspokojeniu roszczenia typu rzeczowego (actio in rem), za pomocą którego powód domaga się nie tylko ustalenia istnienia lub nieistnienia swego prawa czy stosunku prawnego, lecz także wydania orzeczenia zastępującego oświadczenie woli osoby błędnie wpisanej do księgi wieczystej.

Sąd Okręgowy stwierdził, że dla nieruchomości lokalowej, będącej przedmiotem sporu, prowadzona jest księga wieczysta. Powódka zatem, jako podmiot legitymowany w świetle przepisu art. 10 ustawy o księgach wieczystych i hipotece, może dochodzić swoich praw w drodze powództwa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, w związku z czym nie ma więc interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c. w ustaleniu nieważności umowy darowizny lokalu mieszkalnego, ani w ustaleniu, że przysługuje jej prawo własności przedmiotowej nieruchomości.

Wobec powyższego uznał, iż po stronie powódki brak jest interesu prawnego, o którym mowa w art. 189 k.p.c. Stwierdzenie braku istnienia interesu prawnego prowadziło do oddalenia powództwa, opartego na podstawie art. 189 k.p.c. z powodu jego bezzasadności.

Dodatkowo wskazał, iż w niniejszej sprawie istotny dla rozstrzygnięcia jest także fakt, iż przedmiotowy lokal został zbyty osobom trzecim w drodze kolejnych czynności prawnych. W księdze wieczystej prowadzonej dla nieruchomości jako właściciel nieruchomości nie jest już wpisany pozwany, lecz zupełnie inne osoby.

W tym kontekście przytoczył pogląd prawny wyrażony w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z 15 maja 2013 r. III CSK 254/12), zgodnie z którym wyrok ustalający nieważność umowy może być orzeczeniem stwierdzającym niezgodność stanu prawnego wynikającego z księgi ze stanem rzeczywistym, pod warunkiem, że wpisy w księdze nie wykazują dalszych przejść prawa własności, a więc, że ujawniony stan jest następstwem wpisu dokonanego na podstawie umowy uznanej za nieważną. W takim wypadku ustalenie nieważności umowy wyjaśnia stan prawny, ponieważ przesądza, że wpis nabywcy dokonany został nieprawidłowo i wówczas do wykreślenia tego wpisu nie jest konieczne korzystanie przez właściciela z drogi przewidzianej w art. 10 ustawy. Jeżeli jednak po zawarciu umowy, której ważność jest podważana w drodze powództwa o ustalenie, nastąpiło kolejne rozporządzenie i w księdze wieczystej figuruje następny nabywca, ustalenie nieważności wcześniejszej umowy nie przesądza o ważności tej, która stała się podstawą aktualnego wpisu i nie wystarczy do przywrócenia stanu księgi „o dwa kroki wstecz”, co oznacza, że powództwo o ustalenie nie stanowi obiektywnie skutecznej drogi ochrony praw powoda.

Powyższy wyrok powódka zaskarżyła w części oddalającej powództwo.

Zaskarżonemu wyrokowi zarzuciła:

1) naruszenie art. 189 k.p.c. poprzez ustalenie, że powódka nie posiada interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie w sytuacji, gdy okoliczności sprawy upoważniają do wniosku przeciwnego, co uzasadniało dalsze badanie w zakresie istnienia lub nieistnienia ustalanego prawa lub stosunku prawnego;

2) naruszenie art. 217 § 1 k.p.c. w zw. z 227 k.p.c. poprzez oddalenie wniosku dowodowego o zażądanie z Sądu Rejonowego w Białymstoku, IX Wydziału Ksiąg Wieczystych i przeprowadzenie dowodu z akt księgi wieczystej nr (...) na okoliczność stanu prawnego nieruchomości, położonej w B. przy ul. (...) w sytuacji, gdy dowody te mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia przedmiotowej sprawy.

W oparciu o te zarzuty, wniosła o:

1) zmianę zaskarżonego wyroku w punkcie I poprzez ustalenie, że prawo odrębnej własności lokalu mieszkalnego nr (...) przy ul. (...) w B., dla którego Sąd Rejonowy w Białymstoku IX Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą (...) wraz z udziałem w nieruchomości wspólnej, przysługuje C. Ż., ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku w punkcie I i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania;

2) przeprowadzenie dowodu z akt księgi wieczystej nr (...) na okoliczność stanu prawnego nieruchomości położonej w B. przy ul. (...).

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje.

Apelacja powódki jest bezzasadna.

Sąd Apelacyjny podziela ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu Okręgowego, z której wynika, że powódka nie ma interesu prawnego w zgłoszeniu żądania ustalenia prawa własności nieruchomości, której stan prawny jest przedmiotem osądu w niniejszej sprawie.

Niezależnie jednak od powyższego, należy wskazać, że w rozpoznawanej sprawie powódka powinna nie tylko wykazać swoje prawo, ale także skierować pozew przeciwko podmiotowi, który – na dzień orzekania – przynajmniej potencjalnie stwarza zagrożenie dla jej prawnie chronionych interesów. W procesie o ustalenie nie można bowiem pozywać kogokolwiek, lecz tylko podmiot, który jest prawnie zainteresowany wynikiem postępowania (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 18 czerwca 2009 r., II CSK 33/09; z dnia 6 grudnia 2013 r., I CSK 146/13).

Sporna nieruchomość posiada urządzoną księgę wieczystą, w związku z czym należy przyjąć, że osobami prawnie zainteresowanymi wynikiem tego postępowania są osoby ujawnione w niej jako właściciele nieruchomości.

Na dzień orzekania, w księdze wieczystej Nr (...) dotyczącej lokalu mieszkalnego przy ul. (...) w B., ujawnieni byli jako współwłaściciele tej nieruchomości (na warunkach ustawowej majątkowej wspólności małżeńskiej) A. i T. małżonkowie S., co wynika z wydruku w/w księgi, według stanu na 3 października 2017 r. (k. 189-193).

Wymienione osoby nabyły nieruchomość od pozwanego na podstawie umowy sprzedaży z dnia 4 lutego 2016 r., sporządzonej w formie aktu notarialnego rep. A (...) przed notariuszem J. N..

Wprawdzie zbycie tej nieruchomości nastąpiło po wniesieniu pozwu w dniu 21 stycznia 2016 r., ale jeszcze przed jego doręczeniem pozwanemu, które miało miejsce w dniu 28 kwietnia 2016 r. w formie tzw. doręczenia zastępczego (k. 38).

Dlatego też w sprawie nie znajduje zastosowanie art. 192 pkt. 3 k.p.c., zgodnie z którym z chwilą doręczenia pozwu zbycie w toku sprawy rzeczy lub prawa, objętych sporem, nie ma wpływu na dalszy bieg sprawy; nabywca może jednak wejść w miejsce zbywcy za zezwoleniem strony przeciwnej. Głównym celem art. 192 pkt. 3 k.p.c. jest stabilizacja postępowania sądowego z chwilą doręczenia pozwu. Mimo zbycia rzeczy lub praw objętych sporem, zarówno przez jedną, jak i drugą stronę, zbywca zachowuje legitymację procesową. Celem tej regulacji jest zatem ochrona strony przeciwnej przed ujemnymi skutkami zbycia rzeczy lub prawa dla toku zaistniałego już postępowania sądowego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2016 r., III CSK 213/15).

Skoro zatem zbycie nieruchomości objętej sporem miało miejsce przed doręczeniem odpisu pozwu pozwanemu (zbywcy), to należy przyjąć, że utracił on legitymację procesową bierną do występowania w niniejszej sprawie po

stronie pozwanej. Powyższa okoliczność sama z siebie stanowi wystarczającą podstawę do oddalenia dochodzonego powództwa.

Nadto, Sąd Apelacyjny podziela trafny wywód Sądu Okręgowego, że powódka nie posiada interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c. w wytoczeniu powództwa o ustalenie, ponieważ przysługuje jej dalej idący (intensywniejszy) środek ochrony prawnej w postaci powództwa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym na podstawie art. 10 u.k.w.h. Powództwo to służy zaspokojeniu roszczenia typu rzeczowego (*actio in rem*), przy pomocy którego powód domaga się nie tylko ustalenia prawa lub stosunku prawnego, ale także wydania orzeczenia zastępującego oświadczenie woli osoby błędnie wpisanej do księgi wieczystej. Sytuacja, w której powód może wystąpić z żądaniem uzgodnienia treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym co do zasady wyklucza możliwość przyjęcia, że ma on interes prawny w zgłoszeniu żądania ustalenia prawa własności nieruchomości, której stan prawny jest przedmiotem sporu.

Z tych też względów, Sąd Apelacyjny oddalił apelację jako pozbawioną uzasadnionych podstaw na podstawie art. 385 k.p.c.

O kosztach pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu przez adwokata orzeczono na podstawie § 11 pkt. 8 w związku z § 8 pkt. 7 i § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej, udzielanej przez adwokata z urzędu, mając na względzie, że rozpoznawana sprawa jest najbardziej zbliżona rodzajowo do spraw o usunięcie niezgodności między treścią wpisu w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym.

(...)